

Among all sanitary and hygiene establishments of the RZU, organized at the front was the largest number of baths. In addition to the direct function to allow the militarymen to wash themselves out, they were mostly given to soldiers clean linen or instead of dirty or without replacement.

Most of all baths were organized in special bath units, among which there were two types of establishments on the South-Western Front: advanced and rear. The task of each advanced bath unit was to serve the specific military unit of the corps, divisions and regiments. The rear bath units were attached not to military units, but to some locality. In some baths worked laundries, disinfection chambers and teahouses. The work of disinfection chambers became a necessary complement to the sanitary activities of bathrooms. In addition, there were still independent disinfection units for the fight against epidemic diseases.

Under the agreement with the military department, Zemskyi Union took over the work on the equipment of stage stations for teahouses, catering, baths, hairdressers and laundries and in the second half of January 1915 this work began. For military units located along the front lines, mobile baths and laundry were needed, and they were formed into body and diving bath units equipped with a convoy.

Thus, sanitary and hygiene establishments of the RZU worked at the front and in the rear of the Russian Empire in parallel with the military sanitary department, and brought great benefit to the latter, completing its activities and helping him with the sanitary care of the army and the protection of his health. The sanitary facilities of the army were virtually powerless to protect it from infectious and epidemic diseases. Zemskaya sanitary organization in this regard revealed a great initiative and covered the nearest army rear with its network of sanitary and nutrition agencies. Among the sanitary facilities were disinfection units and cameras, baths, laundries and bacteriological laboratories that developed and produced vaccines for the control of infectious diseases.

Key words: Russian Zemskyi Union, bath, laundry, disinfection unit, bacteriological laboratory.

*Одержано редакцією 10.04.2018
Прийнято до публікації 02.06.2018*

**УДК 94(100) «1918»+341.18(045)
DOI: 10.31651/2076-5908-2018-2-23-38**

О.Ю. Карабін
аспірант кафедри всесвітньої
історії та міжнародних відносин.
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: kafvsesvit@ukr.net

ПРОБЛЕМА ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ НА БРЕСТ-ЛИТОВСЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

У статті розглянуто процес вирішення проблеми обміну військовополоненими між країнами Четверного союзу і країнами колишньої Російської імперії в 1917–1921 рр. Висвітлено, що складність цього питання полягала в тому, що після загибелі Російської імперії, у країнах Четверного союзу, її військовополонені солдати стали вважатися військовополоненими неіснуючої країни. Про їхній обмін на Брест-Литовській мирній конференції з Четверним союзом окремо домовлялися УНР і більшовицька Росія. Однак

відмова Австро-Угорщини ратифікувати додатковий договір з УНР ускладнила процес обміну військовополоненими і він тривав аж до 1921 р.

Ключові слова: Брест-Литовська мирна конференція, делегація, договір, військовополонені, ратифікація.

Постановка проблеми. Після Лютневої революції і Жовтневого перевороту Російська імперія припинила своє існування, а у таборах країн Четверного союзу залишалася велика кількість військовополонених вже неіснуючої країни. З іншого боку значна кількість німецьких і австрійсько-угорських військовополонених знаходилася у новоутворених країнах колишньої Російської імперії. Після підписання перемир'я між країнами Четверного союзу з однієї сторони і більшовицькою Росією та УНР з іншої, гостро постало питання обміну військовополоненими, яке намагалися вирішити на Брест-Литовській мирній конференції. Проблемою у вирішенні цього питання було те, що обмін військовополоненими, згідно Гаазької конвенції 1907 р., передбачав взаємне відшкодування витрат за їх утримання, що було не вигідним ні УНР, ні більшовицькій Росії, яка взагалі відмовилася визнавати цю конвенцію. Також ускладнювала вирішення цього питання війна між УНР і більшовицькою Росією, та відмова Австро-Угорщини ратифікувати додатковий договір з УНР, через що Брест-Литовський мирний договір 27 січня (9 лютого) 1918 р. втрачав юридичну силу.

Аналіз досліджень і публікацій. Темою Брест-Литовської мирної конференції і її значенням для процесу обміну військовополоненими між країнами Четверного союзу і країнами колишньої Російської імперії займалися ще радянські історики. Характерною особливістю їхніх праць, присвячених цій проблематиці, є прорадянська заідеологізованість і сприйняття участі Української народної республіки (УНР) у цій конференції як прагнення українського «буржуазного націоналізму» зруйнувати триєдину цілісність східного слов'янства. Також активній критиці піддавалася німецько-австрійська окупація України. Але й були радянські історики, які не дивлячись на сприйняття Брест-Литовської мирної конференції як катастрофи, все ж таки визнавали в цьому провину самих більшовиків. Яскравим представником цієї точки зору був учень ініціатора Гаазької конференції 1899 р. Ф. Мартенса Б. Нольде [1]. Відчутним недоліком дослідження теми Брест-Литовської мирної конференції радянськими істориками, була відсутність у них можливості ознайомитися з іноземними архівами, що допомогло б більш цілісно розглянути це питання.

До сучасних дослідників котрі у своїх працях висвітлювали тему Брест-Литовської мирної конференції, можна віднести українських істориків І. Дацківа [2, 3, 4, 5, 6], Л. Дещинського [7], У. Єловських [8, 9], П. Притуляка [10], І. Манасієву [11], В. Ярового [12], Ю. Макара [13], В. Ботушанського [14], У. Уську [15], С. Литвина [16], О. Кудлай [17]. Російських істориків І. Міхутіну [18] та І. Ксенофонтва [19]. Питання обміну військовополоненими між

країнами Четверного союзу і країнами колишньої Російської імперії порушували у своїх працях такі українські історики як: О. Даниленко [20], Й. Саєвич [21], В. Саранча [22], Н. Калкутіна [23], О. Дмитрієва [24] та інші. Роль Дарницького пересильного табору у процесі обміну військовополоненими висвітлював німецький дослідник Р. Нахтігаль [25]. Різницю у поглядах сучасних і радянських істориків на німецько-австрійську окупацію України у своїй праці проаналізував український дослідник Р. Крейберт [26].

Метою є дослідження спроб вирішення питання обміну військовополоненими між країнами Четверного союзу, УНР та більшовицькою Росією на Брест-Литовській мирній конференції, та їх особливості.

Виклад основного матеріалу. Після Лютневої революції 27 лютого (10 березня) 1917 р. перестала існувати Російська імперія, а після більшовицького перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 р. замість Тимчасового уряду, що дотримувався союзницьких зобов'язань Росії перед країнами Антанти, до влади приходять більшовики, які обіцяють припинити війну. 7 (20) листопада 1917 р. Раднарком РСФРР прийняв рішення про припинення бойових дій і початок переговорів. Німеччина була зацікавлена у цьому перемир'ї, бо на її Східному фронті було зосереджено третину німецької армії, а саме 1 млн 700 тис. солдат, яких їй дуже не вистачало на Західному фронті [12]. Переговори про перемир'я між делегатами більшовицької Росії і Четверного союзу розпочалися у Брест-Литовську 20 листопада (3 березня) 1917 р., а вже 2 (15) грудня 1917 р. воно було підписано. Це перемир'я мало поширюватись на весь Східний фронт від Балтійського моря до Чорного моря [17].

Після підписання перемир'я виникло складне питання обміну військовополонених. Складність полягала перш за все у статусі російських військовополонених, які стали солдатами неіснуючої імперії і тому безправними. До того ж Гаазьку конвенцію 1907 р., що регулювала питання статусу і норм утримання військовополонених, більшовики не визнали, бо за словами В. Леніна це викликало б ефект «шкурної психології у солдат» [20]. Не зважаючи на невизнання Гаазької конвенції, ставлення більшовиків до військовополонених Четверного союзу майже цілком їй відповідає [23]. У кінці листопада (на початку грудня) 1917 р. більшовицька делегація у Брест-Литовську домовилася обмінятися цивільними полоненими і покращити умови утримання військовополонених. Для цього у Петрограді було створено спільну комісію [18, 25]. Уже грудня 1917 р. більшовики прирівняли працю військовополонених слов'ян до праці вільнонайманих робітників. Робочий день для них тривав 7 годин, з обов'язковим відпочинком у неділю. Вони могли розраховувати на допомогу у випадку інвалідності чи хвороби. У Петрограді навіть було скликано нараду представників воюючих держав з метою покращення становища військовополонених. На цій нараді представники більшовиків висунули пропозицію поліпшити їх охорону праці і харчування, скасувати примусову працю, зрівняти їх зарплату з зарплатою місцевих працівників, дозволити військовополоненим проводити свої збори, мітинги і

створювати свої організації. У більшовицьких таборах військовополонених створювалися комітети, що співпрацювали з комісарами у справах військовополонених, яких призначали радянські органи влади [24]. Після розпуску російської армії, ще з листопада 1917 р., з внутрішньої частини Росії почали рух на захід інтерновані, і частина з них прибула до Києва, щоб звідти вже потрапити додому [25].

9 (22) грудня 1917 р. розпочалася Брест-Литовська конференція між Четверним союзом і Росією, метою якої було підписання миру і вирішення ряду важливих питань, серед яких було і питання обміну військовополоненими. На цю конференцію більшовики відправили делегацію, що складалася з 28 осіб на чолі з А. Йоффе [12]. Ця делегація повинна була підписати мир від імені всіх народів Росії [7].

Бажання припинити війну було і в уряді УНР. 9 (22) листопада Генеральний секретаріат УНР ухвалив рішення відправити свої делегації на Південно-Західний і Румунський фронти, щоб вести перемовини з метою підписання загального демократичного миру. Південно-Західний і Румунський фронти об'єднувалися в один Український фронт, на який планували перекинути всі українські військові формування і від імені УНР на ньому проголосити перемир'я [17].

Дізнавшись, що Раднарком РСФРР від імені всіх народів колишньої Російської імперії підписав з країнами Четверного союзу перемир'я, на засіданні Малої Ради УНР було ухвалено спеціальну постанову, у якій говорилося про те, що перемир'я від імені всієї Російської республіки може підписувати лише центральний соціалістичний орган федеральної влади, а такого поки що не існує [13]. Таким чином, маючи підконтрольний Український фронт, УНР має стати рівноправним учасником перемовин про мир на Брест-Литовській конференції.

Коли українська делегація прибула до Брест-Литовська, то виявила, що німці, не отримавши офіційної інформації про проголошення УНР, визнали Раднарком РСФРР урядом всієї Росії і вже встигли досягти якихось домовленостей, які делегати УНР звісно що не визнали [17]. Л. Троцький, який на той момент головував делегації РСФРР, на прибуття українських дипломатів відреагував заявою, що це не суперечить принципу самовизначення [1], хоча й додавав, що процес самовизначення України є лише на стадії вироблення передумов для цього, тому делегація від Росії і УНР не мають бути роз'єднаними [14].

Паралельно з Брест-Литовською конференцією головнокомандувач Українського фронту генерал Д. Щербачов, з метою досягти перемир'я, звернувся до головнокомандуючого австрійсько-німецькими військами генерал-фельдмаршала А. фон Макензена з пропозицією зібратися у Одесі на спільну нараду. Тоді ж керівництво Бессарабії в особі уряду новоутвореної Молдавської Народної Республіки надіслало свого представника до Києва з проханням надати їй військову допомогу на випадок спроб Румунії самочинно

захопити край. У кінці грудня 1917 р. (на початку січня 1918 р.) уряд УНР відгукнувся на їх прохання і надіслав їм підрозділи сформовані з військовополонених солдат австрійсько-угорської армії, здебільшого буковинців [2].

На початку 1918 р. у Брест-Литовську, очільник делегації Австро-Угорщини граф О. Чернін від імені всіх чотирьох країн Четверного союзу визнав українську делегацію, як незалежних представників від УНР [26]. Л. Троцький з однієї сторони робив вигляд, що схвалює це рішення, а з іншої вже 5 (18) січня 1918 р. домігся десятиденної перерви у роботі конференції [13]. Причиною такої позиції Л. Троцького було те, що УНР і більшовицька Росія перебували у стані війни і він надіявся, що за час перерви більшовицькі війська ліквідують УНР, і таким чином вирішиться питання з небажаною українською делегацією у Брест-Литовську [2].

Коли відновилася робота Брест-Литовської конференції, то Л. Троцький намагався замінити делегацію УНР делегацією маріонеткового більшовицького уряду на чолі з Ю. Медведєвим, який більшовики створили в окупованому ними Харкові, і який повинен був представляти на конференції інтереси всієї України. Щоб посилити свою позицію Л. Троцький намагався дискредитувати делегацію УНР, тому декілька разів заявляв, що Центральна Рада УНР припинила своє існування [4]. Але не зважаючи на його заяви, 27 січня (9 лютого) 1918 р. між УНР і країнами Четверного союзу договір все ж таки було підписано [13]. Л. Троцький цей договір визнавати відмовився [2].

Однією з причин зацікавленості країн Четверного союзу у договорі з делегацією УНР, не зважаючи на те, що більшість її території контролювали більшовики і їхній маріонетковий уряд у Харкові, була складність домовитися з більшовиками. Л. Троцький сподівався затягнути час перемовин, розраховуючи, що Німеччина найближчим часом програє війну, або там станеться революція. Щоб тягнути час він постійно просив під різними підставами про перерви у роботі конференції. Крім того, говорячи про бажання миру, більшовицька делегація тут же між собою обговорювала початок революції у країнах Четверного союзу. Німецька делегація навіть звинувачувала більшовиків у тому, що їх метою є не мир, а розпалення революції і громадянської війни у Німеччині. Велику увагу Л. Троцький приділяв питанню обміну військовополоненими. Він вважав, що обмінявшись військовополоненими, до країн Четверного союзу потрапить велика кількість людей, що були ознайомлені з більшовицькою пропагандою і бачили революцію на практиці. Л. Троцький надіявся що саме вони почнуть революцію у країнах Четверного союзу. Натомість він звинувачував німецький уряд у тому, що серед російських військовополонених розповсюджуються напівофіційні російськомовні німецькі видання антибільшовицького характеру, чим викликають негативне ставлення російських військовополонених до більшовиків [19, 184].

Брест-Литовський договір 27 січня (9 лютого) 1918 р. першою статтею проголошував мир між УНР з однієї сторони і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з іншої. Питання обміну військовополоненими регулювалося статтею VI цього договору. У ній зазначалося, що полонені з обох сторін повинні бути відпущеними додому, або за дозволом сторін і за власним бажанням залишитися. У статті VIII стверджувалося, що деталі обміну полоненими мають вирішуватися в окремих додаткових угодах між УНР і кожною з країн Четверного союзу. Всі ці додаткові угоди є невід'ємною частиною Брест-Литовського мирного договору [27, 587–588].

У додатковому договорі між Німеччиною і УНР питанню обміну полонених був присвячений цілий розділ. У ньому йшлося про те, що полонені та інтерновані повинні були якнайшвидше відправлятися додому. Інтернованим, за їхнім бажанням, дозволялося залишитися. У першу чергу мав відбуватися обмін полоненими, що вже були непридатні до військової служби [9].

При звільненні військовополонених, як зазначено у Гаазькій конвенції 1907 р., їм мали повертатися їхні особисті речі, які були у них вилучені на час полону і не виплачена, або недорахована частина їхнього заробітку за працю у полоні [28]. Спірним виявилось питання відшкодування сторонами витрат на утримання військовополонених. На засіданнях юридичної комісії з цього приводу розгорнулися справжні суперечки між представником української сторони М. Левитським і представником німецької сторони доктором М. Кріге [9].

Німеччина, у відповідності до Гаазької конвенції 1907 р., хотіла отримати грошову компенсацію за утримання українських військовополонених [12]. Ця компенсація враховувала середні витрати на утримання в день полонених солдат і окремо офіцерів, помножені на середню тривалість їх перебування у полоні. Сплата мала відбуватися у валюті країни яка їх утримувала за кожні 50 тис. військовополонених протягом тижня після їх звільнення. Враховувалися і витрати на утримання полонених, які померли, або були звільнені під час війни. Компенсацію за них вираховували окремо за принципом середніх витрат і середньої тривалості їхнього полону. Компенсація за їх утримання має відбуватися відразу ж після ратифікації договору. Але такі умови звільнення військовополонених були вигідні лише Німеччині, бо у її таборах знаходилося багато військовополонених українців, а от в УНР військовополонених німців було дуже мало, і тому М. Левитський наполягав на обміні полоненими без відшкодування витрат за їх утримання.

Після тривалих дискусій німці пішли на зустріч і в наступному варіанті договору, стосовно компенсації витрат за утримання військовополонених зазначалося, що кожна зі сторін, що домовляються, відшкодовує витрати за утримання своїх громадян, що потрапили у полон у тій мірі, у якій ці витрати не були компенсовані трудовою діяльністю цих полонених. Але й такий варіант

не влаштував українську сторону і тому в остаточному варіанті договору зазначалося, що видатки на утримання полонених, через різницю у їх кількості, між українською і німецькою стороною є взаємно компенсовані. Це був значний успіх українських дипломатів.

Розробкою деталей обміну військовополоненими повинна була займатися комісія, що мала організувати їхнє відправлення додому. Ця комісія мала зібратися вже після ратифікації Брест-Литовського мирного договору. До неї входило по чотири представники з обох сторін. Якщо члени цієї комісії за 2 місяці не зможуть дійти згоди щодо обміну полоненими, то мав призначатися представник нейтральної сторони і питання вже вирішувалися б більшістю голосів [9].

Домовитися про підписання додаткового договору між УНР і Австро-Угорщиною було досить складно через територіальні питання. Тому був підписаний додатковий договір, що передбачав перехід до УНР території Холмщини і Підляшшя [15]. До того ж, був укладений таємний протокол, що передбачав об'єднання частини Східної Галичини з Буковиною, та утворення з них окремого коронного краю [10]. Цей протокол з Брест-Литовським мирним договором вважався нерозривним цілим [15].

Щодо підписання додаткових угод до Брест-Литовського договору з Болгарією і Туреччиною, то з ними домовленостей досягти було легше, через те, що делегати від Болгарії і Туреччини на Брест-Литовській конференції не мали ключового значення [26]. Домовленостей щодо відновлення праввідносин і обміну полоненими між УНР і Болгарією було успішно досягнуто 30 січня (12 лютого) 1918 р. [11]. Складнощі у вирішенні питання обміну полоненими виникли лише з Туреччиною [17]. До того ж турецький посол Гаккі-паша визнавав приєднання до території УНР Холмщини взамін на незалежність Криму. Але домовленості були досягнуті і 30 січня (12 лютого) 1918 р. договір був підписаний [12].

Після підписання Брест-Литовського договору УНР була у дуже складному становищі. Більшість її території було захоплено більшовиками і українські дипломати звернулися до країн Четверного союзу з проханням про військову допомогу і підписали з ними відповідний договір. Військовий генеральний секретар М. Порш розраховував на військову допомогу частин сформованих з військовополонених українців. Його розрахунки ґрунтувалися перш за все на тому, що у німецькому та австрійсько-угорському полоні серед 2,9 млн. військовополонених солдат колишньої Російської імперії є значна частина українців, які зусиллями Союзу визволення України були сконцентровані у окремих таборах: 30 тис. українців у Фрайштадті і Раштадті, 50 тис. українців було у Зальцведелі і Вецлярі, були й інші подібні табори. Більшість цих військовополонених українців висловлювали підтримку УНР і виявляли бажання стати на її захист. Крім того з подібним закликом до військовополонених українців звертався і делегат від УНР М. Любинський під час Брест-Литовської конференції [5]. Про високу боєздатність таких

формувань показував приклад сформованого в Україні Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців, основу якого склали військовополонені галичани і буковинці, які воювали у складі австрійсько-угорської армії [2]. Таким чином основою військової допомоги Четверного союзу повинно було стати повернення додому українських військовополонених [18, 215].

Окрім військовополонених в армії Австро-Угорщини було близько двох десятків українських полків сформованих з галичан і буковинців. Також Центральна Рада УНР розраховувала на легіон Українських січових стрільців. М. Левитський у Брест-Литовську просив, щоб зі складу військової допомоги УНР взагалі були виведені німці, угорці і поляки [5]. Але Німеччина і Австро-Угорщина надсилати українські формування в Україну не поспішали і направили туди 450-тисячну німецько-австрійську армію [16]. За умовами договору про військову допомогу ця армія мала бути виведеною з України по першому прохання ЦР УНР [2].

За військову допомогу УНР обіцяла поставити до червня 1918 р. Німеччині і Австро-Угорщині велику кількість сільськогосподарських товарів, які для воюючої Німеччини та Австро-Угорщини були життєво-необхідними [10].

6 (19) лютого 1918 р. Німеччина направила в Україну 21 піхотну дивізію, 2 кінні дивізії і кінну бригаду. 9 (22) лютого 1918 р. Австро-Угорщина направила в Україну свої 8 піхотних дивізій, 2 кінних дивізії і легіон Українських січових стрільців [4]. У лютому 1918 р. на прохання М. Грушевського в Україну прибув легіон Українських січових стрільців, але значна його частина залишалася у Галичині. У повному складі легіон прибув лише на початку літа. Проте бажанням ЦР УНР про військову допомогу сформовану з українців було знехтувано і основу військової допомоги склали німці, угорці і поляки [5].

Війська більшовиків було розбито і Л. Троцький зробив письмову заяву, яка оголошувала припинення війни з Четверним союзом. Склалася абсурдна ситуація [19, 265]. Щоб її вирішити, 3 березня 1918 р. у Брест-Литовську між країнами Четверного союзу і більшовицькою Росією був підписаний мирний договір. 15 березня 1918 р. він був ратифікований [29]. Стаття VI цього договору змушувала більшовицьку Росію підписати договір з УНР, територія якої відразу ж очищалася від російських військ і червоної гвардії. Стаття XIII зазначала, що всі військовополонені обох сторін будуть відпущені на батьківщину. Врегулювання цього питання, згідно статті XII, буде предметом розгляду при підписанні договорів більшовицької Росії з кожною країною Четверного союзу [30].

Під час німецько-австрійської окупації України дарницький табір військовополонених, що слугував найбільшим в Україні пересильним пунктом, де під час війни розподіляли полонених за національностями і пересилали вглиб країни, перетворився на пересильний пункт збору німецьких військовополонених, що вже поверталися додому. Для австрійсько-угорських військовополонених, які поверталися додому було відведено армійський штаб,

який знаходився у чотирьох кілометрах на південь від Києва. Там могло розміститися до 8 тис. полонених, чого було не достатньо, враховуючи те, що у квітні 1918 р. додому через Київ хотіли повернутися 380 тис. австрійсько-угорських військовополонених. Були проблеми і з дарницьким пересильним табором, де спалахнула епідемія тифу і його діяльність було обмежено. Таким чином, навіть під час австрійсько-німецької окупації України, повернення військовополонених Четверного союзу з території УНР залишалося проблемою [25].

Щодо економічних зобов'язань України, то взамін на поставки продовольства, 37,5 тис. пудів руди марганцю, 300 вагонів будівельного лісу щомісяця і металобрухт у розмірі ввезених з Німеччини машин і металевих виробів, до червня 1918 р. німці поставили в Україну 101,5 тис. плугів, 215 тис. пудів вугілля, 350 тис. пудів нафти, хімічних і фармацевтичних товарів, а також сільськогосподарські машини. Згодом німецький уряд зрозумів, що Україна не зможе надати йому все, що обіцяла, а те, що з неї надходить лише покриває утримання на її території 400-тисячної окупаційної армії. У зв'язку з цим німці почали втручатися у внутрішні справи УНР і навіть здійснили державний переворот, поставивши при владі П. Скоропадського [3].

Через передачу УНР Холмщини і Підляшся в Австро-Угорщині розпочалися масові протести поляків. Це викликало анулювання таємного протоколу між УНР і Австро-Угорщиною. Анулювавши таємний протокол Австро-Угорщина не ратифікувала додатковий договір між нею і УНР, що був складовою частиною Брест-Литовського договору 27 січня (9 лютого) 1918 р. Це тягло за собою цілий ряд юридичних наслідків, бо через не ратифікацію договору однією зі сторін він згідно статті IX цього ж договору, так і не вступає в силу. Цей договір міг діяти лише весь, в цілому, а не окрема його частина, бо мир УНР з якимись окремими країнами Четверного союзу вважався б сепаратним, а це суперечило союзницьким домовленостям між країнами, що до нього входили [10].

Щоб вирішити питання обміну військовополоненими між УНР і Австро-Угорщиною П. Скоропадський 29 квітня 1918 р. підписав з Австро-Угорщиною мирний договір та спеціальну угоду, що передбачала їх рівний обмін. У липні 1918 р. обмін військовополоненими здійснювався кожний день, за принципом потяг австро-угорських полонених на потяг українських [24]. Питанням фінансування цього обміну від української сторони займався А. Жук, що входив до складу українського посольства у Відні [6].

23 листопада 1918 р. Українська держава, РСФРР і представники Комітету допомоги військовополоненим Шведського Червоного Хреста розглянули проект договору про врегулювання питання евакуації військовополонених чехів і словаків. Українська держава і РСФРР зобов'язалися сприяти Шведському Червоному Хресту у здійсненні цієї евакуації, надати декілька потягів, оплатити медперсонал, забезпечити охорону і виділити полоненим по 60 карбованців. Самому ж Шведському Червоному Хресту, для досягнення цієї

мети було виділено 250 тис. карбованців. Стосовно ставлення до військовополонених чехів і словаків, можна зазначити, що з березня 1918 р. стосовно них навіть термін «військовополонений» більшовики замінили на термін «іноземний пролетарій» [24].

Коли більшість українських територій, були захоплені більшовиками, через Україну на захід почали повертатися з глибинних частин Росії німецькі і австрійсько-угорські військовополонені. Для них друкувалися спеціальні листівки про міжнародну ситуацію, соціально-економічне і політичне становище у їхніх країнах. Їх медико-санітарним і продовольчим забезпеченням займався Особливий Комітет Українського Червоного Хреста, створений згідно з декретом РНК УСРР у березні 1919 р. [20].

Проблемою залишалася велика кількість військовополонених солдат колишньої Російської імперії, серед яких і українці, що все ще залишалися у полоні. З червня 1919 р. по квітень 1920 р. з Австрії до України повернулося 53 320 українських військовополонених. Станом на 1920 р. у Німеччині в 34 таборах для військовополонених перебувало 40 184 полонених, які вважали себе українцями. В Угорщині перебувало 11 тис. українських військовополонених, багато з яких вже асимілювалися і не хотіли повертатися. У Болгарії було близько 2 тис. українських військовополонених та біженців з Одеси. Найбільше українських полонених було в Італії – близько 130 тис., з них 115 тис. галичан. Близько 34 тис. з них мали бажання служити в армії УНР, але через відсутність грошових фондів на їх повернення, український уряд просив їх ще деякий час почекати у полоні. У цей час близько 10–12 тис. українських військовополонених загітували собі на службу поляки, частину набрав до свого війська А. Денікін. Частина українських військовополонених переселилася до Чехословаччини і розселилася там по всьому краю. 5 травня 1920 р. був підписаний договір між РСФРР і Німеччиною про обмін військовополоненими, і у першу чергу більшовики вивозили з Німеччини українських військовополонених, щоб дискредитувати український уряд, який декілька років обіцяв їх вивести додому, але так і не вивіз. Таким чином, частину українських військовополонених більшовикам вдалося налаштувати проти УНР [31]. У травні 1920 р. в Копенгагені більшовики домовилися про обмін полоненими з Угорщиною і угорський уряд відпустив всіх російських і українських військовополонених. Згодом, там же у Копенгагені більшовики домовилися і про обмін полоненими з Австрією. У вересні 1921 р. почався обмін полоненими з Туреччиною, який завершився вже через 3 місяці [20].

Висновки. Отже, після виходу країн колишньої Російської імперії з Першої світової війни і підписання перемир'я з країнами Четверного союзу, постало питання обміну військовополоненими. Це питання сторони намагалися розв'язати на Брест-Литовській мирній конференції. Складність його вирішення полягала в тому, що воно вирішувалося в комплексі з іншими складними і принциповими питаннями, які необхідно було вирішити у процесі підписання Брест-Литовського мирного договору. Через війну УНР з

більшовицькою Росією, першими мирний договір з Четверним союзом підписали українські делегати. Цей договір від 27 січня (9 лютого) 1918 р. включав у себе і окремі угоди між УНР і всіма країнами Четверного союзу, а також таємний протокол з Австро-Угорщиною, в якому були домовленості щодо вирішення територіальних питань. Також був підписаний і договір про військову допомогу Четверного союзу УНР в боротьбі з більшовиками. Згідно цих домовленостей між УНР і країнами Четверного союзу мав відбуватися обмін військовополоненими і інтернованими у порядку передбаченому у додаткових угодах. Але через нератифікацію Австро-Угорщиною додаткової угоди з УНР, Брест-Литовський мирний договір 27 січня (9 лютого) 1918 р. втрачав свою юридичну силу. Тому питання обміну військовополоненими так і не було вирішено, і величезна кількість українців залишалася у полоні.

3 березня 1918 р. у Брест-Литовську був підписаний мирний договір між країнами Четверного союзу і більшовицькою Росією. Цей договір передбачав і обмін військовополоненими, але до кінця війни цей процес був незавершений і питання повернення військовополонених солдат колишньої Російської імперії остаточно було вирішено аж у 1920–1921 рр. завдяки ряду угод між більшовиками і Німеччиною, Австрією, Угорщиною, Болгарією і Туреччиною. Специфіка у вирішенні питання обміну військовополоненими між країнами Четверного союзу та УНР і більшовицькою Росією полягала у тому, що ці новоутворені країни не хотіли виконувати у цьому питанні зобов'язань колишньої Російської імперії, що стосувалися відшкодування витрат за утримання полонених.

Список використаної літератури:

1. Нольде Б. Э. Итоги 1917 года. Брестские переговоры и Брестский мир / Б. Э. Нольде // Вестник Европы, 2001. – №2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russia-west.ru/viewtopic.php?id=816>
2. Дацків І. Б. Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917–1923 рр.) / І. Б. Дацків. – Дис. ... док. іст. наук. – К., 2010. – 490 с.
3. Дацків І. Б. Економічні аспекти Брестського договору 1918 року / І. Б. Дацків // Мандрівець. – 2008. – № 6. – С. 41–47.
4. Дацків І. Б. Військова конвенція та її результати відповідно до Брестських угод 1918 р. / І. Б. Дацків // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. – 2009. – Т. 19: Іст. науки: на пошану академіка В. А. Смолія. – С. 313–327.
5. Дацків І. Б. Укладення Центральною Радою військової конвенції у відповідності до Брест-Литовських угод 1918 р. та її наслідки для України / І. Б. Дацків // Наукові записи Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. історія. – Тернопіль. – Вип. 2. – С. 170–177.
6. Дацків І. Б. Встановлення дипломатичних відносин Української Держави з країнами Четверного союзу / І. Б. Дацків // Мандрівець. – 2009. – № 2. – С. 45–50.
7. Дециньський Л. Є. Відновлення побудови Української держави та встановлення дипломатичних відносин в період Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14047/1/2_3-15_Vis724_Armiya.pdf

8. Єловських У. О. Дипломатичні документи як джерело з історії українсько-німецьких відносин доби Центральної Ради.: автореф. дис. канд. іст. наук: спец. 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / У. О. Єловських. – Донецьк, 2010. – 19 с.
9. Єловських У. О. Положення про обмін військовополоненими та інтернованими у попередніх проектах і остаточному варіанті українсько-німецького додаткового договору як джерело з українсько-німецьких переговорів у Бресті-Литовському (січень – лютий 1918 р.) / У. О. Єловських // Гілея. – 2009. – Вип. 28. – С. 158–166.
10. Пritуляк П. П. Ратифікація Брестського миру: за і проти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/6/pritulyak.pdf
11. Манасієва І. В. Болгарія та Українська Народна Республіка на Брест-Литовській мирній конференції: відстоювання національних інтересів / І. В. Манасієва // Дриновський збірник. – 2011. – Т. 4. – С. 230–238.
12. Яровий В. І. Наслідки укладення Брестського миру для Білорусі та України: втрати й здобутки сторін / В. І. Яровий, В. В. Мартиєнко // Российские и славянские исследования: Сб. науч. статей. Вып. 1. – Минск: БГУ, 2004. – С. 181–190.
13. Макар Ю. І. Вихід УНР з Першої світової війни: (мирний договір з Центральними державами) / Ю. І. Макар // Наук. вісн. Дип. академії. України. – К., 2008. – Вип. 14. – Зовнішня політика і дипломатія: історична ретроспектива, традиції, сьогодення. – С. 211–217.
14. Ботушанський В. М. Віденські архіви про українські справи (Про Брест-Литовські мирні переговори щодо укладення мирного договору з Україною) / В. М. Ботушанський // Питання історії України. – 2010. – Т. 13. – С. 249–254.
15. Уська У. Р. Укладення та реалізація домовленостей між Австро-Угорщиною та УНР у Брест-Литовському 1918 р.: уроки дипломатичної боротьби / У. Р. Уська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – 2014. – № 784. – С. 120–127.
16. Литвин С. Х. Звільнення України від російсько-більшовицьких військ навесні 1918 року (до 90-річчя події) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istoryk.at.ua/publ/ukrajinska_nacionalno_demokratichna_revoljucija_1917_1920/zvilnenja_ukrajini_vid_rosijsko_bilshovickikh_vijsk_navesni_1918_roku/7-1-0-12
17. Кудлай О. Б. Створення та діяльність народного міністерства закордонних справ Української Народної Республіки / О. Б. Кудлай. – дис. ... канд. іст. наук. – К., 2008. – 116 с.
18. Михутина І. В. Украинский Брестский мир / І. В. Михутина. – Москва: Издательство «Европа», 2007. – 288 с.
19. Ксенофонтов І. Н. Мир котрого хотели и котрый ненавидели: Документальный репортаж / І. Н. Ксенофонтов. – М.: Политиздат, 1991. – 416 с.
20. Даниленко О. В. Військовополонені, інтерновані й біженці на території європейських країн як об'єкт дипломатичних відносин (1919 – 1923 рр.) / О. В. Даниленко // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – 2011. – Вип. 20. – С. 196–213.
21. Саєвич Й. Й. Військовополонені українці в таборах Австро-Угорщини і Німеччини в період Першої світової війни: вишкіл та організація побуту: автореф. ... дис. канд. іст. наук: спец. 20.02.22 – військова історія / Й. Й. Саєвич. – Львів, 2007. – 20 с.
22. Саранча В. І. Військовополонені Першої світової війни в Кременчуцькому гарнізоні / В. І. Саранча // Краєзнавство. – 2011. – № 4. – С. 84–92.

23. Калкутіна Н. В. Міжнародно-правове регулювання військового полону та правовий статус іноземних військовополонених в СРСР на початку ХХ ст. / Н. В. Калкутіна // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія історичні науки. – 2014. – Вип. 3.37(105) – С. 63–67.
24. Дмітрієва О. Є. Військовополонені чехи та словаки у правовідносинах періоду Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1585-oksana-dmytriyeva-viiskovo-poloneni-chekhy-ta-slovaku-u-pravovidnosynakh-periodu-pershoi-svitovoi-viiny>
25. Нахтігаль Р. Дарницький табір військовополонених під час Першої світової війни / Р. Нахтігаль // Український історичний журнал. – 2010. – №49. Вип. 2. – С. 239.
26. Крейберт Р. В. Брест-Литовська мирна угода УНР з Центральними державами 1918 року (історико-правовий аспект) / Р. В. Крейберт // Вісник / Нац. ун-т. внутрішніх справ. – Харків, 2004. – Вип. 27. – С. 223–230.
27. Міжнародні відносини напередодні й у період Першої світової війни 1914–1918 рр. (у документах і спогадах сучасників). Хрестоматія / Автори-укладачі О. І. Овчаренко, О. В. Сухушина. – Черкаси : Вертикаль, 2016. – 708 с.
28. IV Гагская конвенция о законах и обычаях сухопутной войны от 18 октября 1907 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.pravo.ru/document/view/18271779/15926345/>
29. Постановление IV Чрезвычайного Всероссийского съезда Советов от 15 марта 1918 года о ратификации Брест-Литовского мирного договора // Декреты советской власти. – М., 1957. – Т. 1. – С. 532–535. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikisource.org/wiki/Постановление_о_ратификации_Брестского_мирного_договора
30. Мирный договор между Советской Россией, с одной стороны, и Германией, Австро-Венгрией, Болгарией и Турцией, с другой стороны 3 марта 1918 г.. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.brestobl.com/nasel/naselen/dok/1918/index.html>
31. Повідомлення Міністерства закордонних справ УНР військовому міністрові генералові Галкину про становище полонених та інтернованих українців на теренах країн Європи (м.Тарнів) (18 листопада 1920 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1920\(11\)18.MZS.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1920(11)18.MZS.php)

References:

1. Nol'de B.Je. (2001). Itogi 1917 goda. Brestskie peregovory i Brestskij mir.[Results of 1917. Negotiations of Brest-Litovsk and the Treaty of Brest.]. *Vestnik Evropy – Vestnik Evropy*, 2. Retrieved from: <http://russia-west.ru/viewtopic.php?id=816>
2. Datskiv I.B. (2010). Diplomatiia ukrainskykh natsionalnykh uriadiv uzakhysti derzhavnosti (1917 – 1923 rr.) [The diplomacy of Ukrainian national governments in nationhood protection (1917 – 1923)]. *Doctor's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian).
3. Datskiv I.B. (2008). Ekonomichni aspekty Brestskoho dohovoru 1918 roku. [Economic aspects of the Treaty of Brest of 1918.]. *Mandrivets – Mandrivets*, 6, 41 – 47. [in Ukrainian].
4. Datskiv I.B. (2009). Viiskova konventsiiia ta yii rezultaty vidpovidno do Brestskykh uhod 1918 r. [Military Convention and its results in accordance with Brest agreements of 1918.]. *Historical Science: in honor of Academician V.A. Smolii. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohiiienka. M-vo osvity i nauky Ukrainy, Kamianets-Podilskyi derzh. ped. un-t. – Thesis of Kamianets-Podilskyi National*

University named after I. Ohienko, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kamianets-Podilskyi State Pedagogical University, 19, 313 – 327. [in Ukr].

5. Datskiv I.B. Ukladennia Tsentralnoiu Radoiu viiskovoi konventsii u vidpovidnosti do Brest-Lytovskyykh uhod 1918 r. ta yii naslidky dlia Ukrainy [Conclusion of the Military Convention by the Central Council according to the Brest-Litovsk agreements of 1918 and its consequences for Ukraine.]. *Naukovi zapysy Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. – Scientific records of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Series: History. Ternopil, 2, 170 – 177. [in Ukr].*

6. Datskiv I.B. (2009) Vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn Ukrainskoi Derzhavy z krainamy Chetvernohosoizu. [Establishment of diplomatic relations of Ukrainian state with the states of Quadruple Alliance.]. *Vseukrainskyi naukovyi zhurnal “Mandrivets” – Ukrainian scientific journal “Mandrivets”, 2, 45 – 50. [in Ukr].*

7. Deshchynskyi L.Ye. Vidnovlennia pobudovy Ukrainskoi derzhavy ta vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn v period Tsentralnoi Rady (berezen 1917 – kviten 1918 rr.). [Reconstruction of Ukrainian State and the establishment of diplomatic relations during the period of the Central Council (March 1917 – April 1918).]. Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14047/1/2_3-15_Vis724_Armiya.pdf

8. Yelovskykh U.O. (2010). Dyplomatychni dokumenty yak dzherelo z istorii ukrainsko-nimetskykh vidnosyn doby Tsentralnoi Rady [Diplomatic documents as a source from the history of Ukrainian-German relations of the Central Council.]. *Extended abstract of candidate's thesis: specialty 07.00.06 – Historiography, source studies and special historical disciplines. Donetsk. [in Ukr].*

9. Yelovskykh U.O. (2009). Polozhennia pro obmin viiskovopolonenymy ta internovanymy u poperednykh proektakh i ostatochnomu variant ukrainsko-nimetskoho dodatkovoho dohovoru y akdzhereloz ukrainsko-nimetskykh perehovoriv u Bresti-Lytovskomu (sichen – liutyi 1918 r.) [Regulations on the exchange of war prisoners and interned in previous projects and the final version of the Ukrainian-German treaty as an additional source of Ukrainian-German negotiations in Brest-Litovsk (January – February 1918).]. *Hileia – Hylea, issue 28, 158 – 166. [in Ukrainian].*

10. Prytulyak P.P. Ratyfikatsiia Brestskoho myru: za i proty. [Ratification of the Treaty of Brest-Litovsk: pro and con.]. Retrieved from http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/6/pritulyak.pdf

11. Manasiieva I.V. (2011). Bolhariia ta Ukrainska Narodna Respublika na Brest-Lytovskii myrni konferentsii: vidstoiuvannia natsionalnykh interesiv. [Bulgaria and the Ukrainian People's Republic in the Brest-Litovsk peace conference: upholding of the national interests.]. *Drynovskiy zbirnyk – Drynovskiy collection, vol. 4, 230 – 238. [in Ukrainian].*

12. Yarovy V.I. (2004). Naslidky ukladennia Brestskoho myru dlia Bilorusi ta Ukrainy: vtraty z dobutkystoring. [The consequences of making of the Treaty of Brest-Litovsk for Belarus and Ukraine, losses and achievements of the parties.]. Minsk: BGU – BSU. *Rossiiskie i slavjanskije issledovanija – Russian and Slavic research: collection of scientific articles, issue 1, 181 – 190.*

13. Makar Yu.I. (2008). Vykhid UNR z Pershoi svitovoi viiny: (myrnyidohovirz Tsentralnymy derzhavamy). [Extrication from the World War I: (treaty of peace with the Central Powers).]. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy – Scientific newsletter of the Diplomatic Academy of Ukraine – Kyiv, issue 14: Zovnishnia polityka i diplomatiia: istorychna retrospektyva, tradytsii, sohodennia. – Foreign policy and diplomacy: historical retrospection, traditions, present. 211 – 217. [in Ukrainian].*

14. Botushanskyi V.M. (2010). Videnski arkhivy pro ukrainski spravy (Pro Brest-Lytovskim y perehovory shcho doukladennia myrnoho dohovoru z Ukrainoiu). [Viennese archives on Ukrainian affairs (On the Brest-Litovsk peace negotiations on conclusion of the

treaty of peace with Ukraine).]. *Pytannia istorii Ukrainy. – Issues of History of Ukraine, vol. 13*, 249 – 254. [in Ukrainian].

15. Uska U.R. (2014). Ukladennia ta realizatsiia domovlenosti mizh Avstro-Uhorshchynoiuta UNRu Brest-Lytovskomu 1918 r.: u roky dyplomatychnoi borotby. [The conclusion and implementation of agreements between Austria-Hungary and the UPR in Brest-Litovsk of 1918: lessons on diplomatic battle.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Derzhava ta armiiia. – Newsletter of the Lviv Polytechnic National University. The state and the army, No. 784*, 120 – 127. [in Ukrainian].

16. Lytvyn S.Kh. Zvilnennia Ukrainyvidrosiisko-bilshovytskykhviisknavesni 1918 roku (do 90-richchiapodii). [Liberation of Ukraine from the Russian-Bolshevistic military forces in the spring of 1918 (the 90th anniversary of the event).]. Retrieved from: http://istoryk.at.ua/publ/ukrajinska_nacionalno_demokratichna_revoljucija_1917_1920/zvilnennja_ukrajini_vid_rosijsko_bilshovickikh_viisk_navesni_1918_roku/7-1-0-12

17. Kudlay O. B. (2008) Creation and activity of the People's Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic. *Doctor's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian).

18. Mihtina I.V. Ukrainskij Brestskij mir [The world that they wanted and that hated: Documentary.]. Moscow: «Evropa», 288.

19. KsenofontovI.N. Mir kotorij hotelii kotoryj nenavideli: Dokumental'nij reportazh. [The world that they wanted and that hated: Documentary.]. Moscow: *Politizdat – Publishing House of Political Literature*, 416.

20. Danylenko O.V. Viiskovopoloneni, internovaniy bizhentsi na terytoriiy evropeiskykh krain yak obiekt dyplomatychnykh vidnosyn (1919 – 1923 rr.). [Prisoners of war, interned and refugees in the European countries as an object of Diplomatic Relations (1919 - 1923).]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky. – International Relations of Ukraine: scientific search and findings, issue 20*, 196 – 213. [in Ukrainian].

21. Saievyi Y.Y. (2007). Viiskovopoloneni ukraintsi v taborakh Avstro-Uhorshchyny i Nimechchyny v period Pershoi svitovoi viiny: vyshkil ta orhanizatsiia pobutu. [Ukrainian Prisoners of war in the camps of Austria-Hungary and Germany during the World War I: training and housekeeping.]. *Extended abstract of candidate's thesis: specialty 20.02.22 – military history*. Lviv. [in Ukrainian].

22. Sarancha V.I. (2011). Viiskovopoloneni Pershoi svitovoi viiny v Kremenchutskomu harnizoni. [Prisoners of war of World War I in Kremenchuk Garrison.]. *Kraieznavstvo – Home science, No. 4*, 84 – 92. [in Ukrainian].

23. Kalkutina N. V. (2014) Mizhnarodno-pravove rehuliuвання viiskovohopolonu ta pravovyi status inozemnykh viiskovopolonenykhv SRSR napochatku XXst. [International legal regulation of military captivity and legal status of foreign prisoners of war in the USSR in the early XX century.]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu im. V. O. Sukhomlynskoho. Serii istorichni nauky. – Scientific newsletter of Mykolaiv National University named after V. Sukhomlynsky. Series of historical sciences, issue 3.37 (105)*, 63 – 67. [in Ukrainian].

24. Dmitriieva O.Ie. Viiskovopoloneni chekhy ta slovaky u pravovidnosynakh periodu Pershoi svitovoi viiny. [Czech and Slovak prisoners of war in legal relations of period of the First World War.]. Retrieved from:<http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1585-oksana-dmytriyeva-viiskovopoloneni-chekhy-ta-slovaky-u-pravovidnosynakh-periodu-pershoi-svitovoi-viiny>

25. Nakhtihal R. (2010). Darnytskyi tabir viiskovopolonenykh pid chas Pershoi svitovoi viiny. [Darnytsia prisoner of war camp during World War I.]. *UIZh – UHJ, No. 49, issue 2*, 239. [in Ukrainian].

26. Kreibert R.V. (2004). Brest-Lytovska myrnauhoda UNR z Tsentralnymy derzhavamy 1918 roku (istoryko-pravoviyaspekt). [The Treaty of Brest-Litovsk of UPR with

the Central Powers of 1918 (historical-legal aspect).]. *Visnyk, Nats. Un-t. Vnutrishnikh Sprav. – Newsletter, National University of Internal Affairs. Kharkiv, issue 27, 223 – 230.* [in Ukrainian].

27. Mizhnarodni vidnosyny naperedodni y u period Pershoi svitovoi viiny 1914–1918 rr. (u dokumentakh i spohadakh suchasnykiv). [International relations before and during the First World War of 1914-1918 (in documents and memoirs of contemporaries).]. (2016). Chrestomathy. Compiled by O.I. Ovcharenko, O.V. Sukhushyna. Cherkasy: *Vertykal – Vertical*, 587 – 588, (total 708 p.).

28. IV Gaagskaja konvencija o zakonah i obyčajah suhoputnoj vojnyot 18 oktjabrja 1907 goda. [The IV Hague Convention on the Laws and Customs of War on Land of October 18, 1907.]. Retrieved from: <http://docs.pravo.ru/document/view/18271779/15926345/>

29. Postanovlenie IV Chrezvyčajnogo Vserossijskogo sezda Sovetovot 15 marta 1918 goda o ratifikacii Brest-Litovskogo mirnogo dogovora // Dekrety sovetskoj vlasti. [Decision of the IV Extreme All Russian Congress d/d March 15, 1918 on the ratification of the Treaty of Brest-Litovsk // Dooms of the Soviet regime.]. (1957). Moscow: *vol. 1*, 532 – 535. Retrieved from: <https://ru.wikisource.org/wiki>

30. Mirnyj dogovor mezhdju Sovetskoj Rossiej, s odnoj storony, i Germaniej, Avstro-Vengrijej, Bolgarijej i Turciej, s drugoj storony 3 marta 1918 g.. [The treaty of peace between Soviet Russia, on the one hand, and Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and Turkey, on the other hand, March 3, 1918.]. Retrieved from: <http://www.brestobl.com/nasel/naselen/dok/1918/index.html>

31. Povidomlennia Ministerstva zakordonnykh sprav UNR viiskovomu ministrovu heneralovi Halkynu pro stanovyshe polonenykh ta internovanykh ukraintsiv na terenakh krain Yevropy (m. Tarniv) (18 lystopada 1920 r.). [Message of the Ministry of Foreign Affairs of UPR to the minister of war general Halkin on the state of prisoners of war and interned Ukrainians in the territory of nations in Europe (Tarniv city) (November 18, 1920).]. Retrieved from: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1920\(11\)18.MZS.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1920(11)18.MZS.php)

O. Karabin

THE PROBLEM OF EXCHANGE OF PRISONERS OF WAR AT THE BREST-LITOVSK PEACE CONFERENCE

The signing of the armistice between the Quadruple Alliance and the countries of the former Russian Empire led to the need to address the issue of exchange of prisoners of war. This issue was resolving at the Brest-Litovsk Peace Conference. On January 27 (February 9), 1918, a peace agreement between the Quadruple Alliance of the one part and the UNR (Ukrainian People's Republic) of the other part was signed. This agreement regulated a number of issues, among which was the exchange of prisoners of war. During its signing, the question of reimbursement of expenses for the maintenance of prisoners of war sharply arose, but the Ukrainian diplomats have achieved recognition of those expenses as mutually settled. Austria-Hungary refused to ratify an additional agreement with the UNR, which was an integral part of Brest-Litovsk peace treaty, therefore, it was losing validity. On February 18 (March 3), 1918, a peace agreement between the Quadruple Alliance and Bolshevik Russia was signed. This agreement also regulated the issue of exchange of prisoners of war between these countries. But the Quadruple Alliance lost the war and the return of prisoners of war of the former Russian Empire was finally decided as late as in 1920–1921 due to a number of agreements between the Bolsheviks and Germany, Austria, Hungary, Bulgaria and Turkey. At that time, Ukraine was under the reign of Bolsheviks, therefore, Ukrainian prisoners of war were returned home together with the Russian prisoners of war.

Key words: Brest-Litovsk Peace Conference, delegation, agreement, prisoners of war, ratification.

*Одержано редакцією 10.04.2018
Прийнято до публікації 02.06.2018*

УДК 94(437+439) «1918»

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-2-39-45

О. М. Скрипник

кандидат історичних наук,
доцент кафедри загальної історії
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
e-mail: olena-skrpnik@meta.ua

РЕВОЛЮЦІЯ 1918 Р. В АВСТРО-УГОРЩИНІ: ПОГЛЯД Р. КУДЕНХОВЕ-КАЛЕРГІ

У статті проаналізовано революційні події в Австро-Угорщині 1918 р. Охарактеризовано вплив революції на формування євроінтеграційних ідей Р. Куденхове-Калергі. Визначено позицію Р. Куденхове-Калергі щодо революції в Австро-Угорщині. Здійснено аналіз праць Р. Куденхове-Калергі стосовно об'єднання європейських країн. Особлива увага звернено на появу «Пан'європейського Союзу». Зроблено висновок про те, що після революції в Австро-Угорщині Р. Куденхове-Калергі формулює ідею об'єднаної Європи.

***Ключові слова:** революція, євроінтеграція, Європа, Р. Куденхове-Калергі, Австро-Угорщина.*

Постановка проблеми. Внаслідок Першої світової війни ряд країн Європи переживають революційні потрясіння. Революція відбулася і в Австрії, яка призвела до розпаду Австро-Угорської імперії та появи нових держав. Саме розпад Австро-Угорщини мав значний вплив на формування євроінтеграційних поглядів відомого австрійського дипломата Р. Куденхове-Калергі, який мав своє бачення щодо майбутнього Австрії після революційних подій. Аналіз поглядів Р. Куденхове-Калергі є особливо актуальним, адже саме він є автором та засновником Пан'європейського союзу, який відіграв важливу роль в історії європейської інтеграції.

Аналіз досліджень і публікацій. Постать Р. Куденхове-Калергі перебувала в центрі уваги дослідників розвитку євроінтеграційних ідей початку ХХ ст. Слід назвати працю С. В. Віднянського та А. Ю. Мартинова «Об'єднана Європа: від мрії до реальності» [1], в якій досить ґрунтовно досліджено біографію Р. Куденхове-Калергі. До аналізу пан'європейського проекту Р. Куденхове-Калергі у своїх працях зверталися А. О. Корочанська [2], Десмонд Дайнен [3] та ін. Проте, погляди Р. Куденхове-Калергі на революцію 1918 р. в Австро-Угорщині,